

Ключевые слова: общества естествоиспытателей, выставки, ценные коллекции и экспонаты, музеи, библиотеки, природоохранное движение.

Levchenko I. Environmental, museum and library activities Natural Communities of Ukraine (the second half of XIX – early XX century.)

In the article the role of the natural societies of Ukraine in the second half of XIX – early XX century. in the development of conservation, museum and library. The activity of members of the scientific societies in the establishment and maintenance of museums and libraries of Kharkov, Kiev and Novorossiysk University. The role and importance of environmental exhibitions initiated members of society in the dissemination of knowledge about the environment.

Bono highlights the best representatives of companies in the natural replenishment of museums and libraries, valuable collections, exhibits, books and periodicals. Mentioned figures active members naturalist societies, which thanks to the tireless work stimulated not only domestic but also foreign philanthropists to donate for rare museum exhibits that help to study the nature of the world.

Especially important is the creative application, implementation and deepening the natural associations traditions Ukraine aimed at the conservation and use of natural resources of our country.

Keywords: natural partnership, exhibitions, valuable collections and exhibits, museums, libraries, environmental protection movement.

Одержано 9.09.2016.

УДК 001.891:611]:378.4 (477-25) «185/192»

Наталія Харченко
(Переяслав-Хмельницький)

НАУКОВІ РОЗРОБКИ УЧЕНИХ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА В ГАЛУЗІ АНАТОМІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – 20-ті рр. ХХ ст.)

У статті висвітлюється розвиток анатомічних знань в Київському університеті Св. Володимира у другій половині ХІХ ст. – 1920-х рр., які формувалися професорами: О.П. Вальтером, В.О. Бецом, М.А. Тихомировим, Ф.А. Стефанісом.

На основі джерел і літератури розглянуто наукові досягнення вчених у галузі анатомії. Розкриваються найважливіші теоретичні та практичні аспекти топографічної, порівняльної, нормальної, патологічної анатомії, ембріології, гістології, фізіології, які закладалися вченими Київського університету Св. Володимира. Описано, що Київською анатомічною школою під керівництвом М.І. Пирогова та його учнів були закладені підвалини класичної описової анатомії. Вчені-анатоми блискуче володіли технікою і різними методами анатомічних досліджень, відкрили й описали багато нових анатомічних фактів; їх роботи сприяли укріпленню зв'язків анатомії з фізіологією, розвитку ідей еволюційної морфології та ембріології, а також прикладної анатомії.

Ключові слова: професор, топографічна анатомія, порівняльна анатомія, нормальна анатомія, патологічна анатомія, Київський університет Св. Володимира, кафедра, М.І. Пирогов, О.П. Вальтер, В.О. Бец, М.А. Тихомиров, Ф.А. Стефаніс.

В умовах реформування охорони здоров'я та вищої школи особливої уваги набуває вивчення і використання досвіду учених у галузі таких природничих наук, як анатомія. Як і всі фундаментальні науки, анатомія пройшла довгий шлях розвитку, вона зароджувалася в збиранні та об'єднанні розрізнених фактів, що зайняло в буквальному сенсі слова тисячоліття.

Наукові основи анатомії формувалися вченими провідних університетів України в другій половині ХІХ ст. Саме в цей період в Україні протікала діяльність видатних анатомів. В університетах почали впроваджуватися експериментальні анатомічні методи дослідження, широко застосовувалися статистичні методи обліку та аналізу результатів.

Формування анатомічної школи в Київському університеті Св. Володимира висвітлено в науковій публікації вченого-анатома М.С. Спірова. У своєму дослідженні М.С. Спіров висвітлює внесок О.П. Вальтера, В.О. Беца, М.А. Тихомирова, Ф.А. Стефаніса в становлення анатомії, формування перших анатомічних кафедр і анатомічного театру [10].

Вперше відомості про вчених-анатомів Київського університету Св. Володимира висвітлюються в публікаціях за ред. В. Іконнікова [2; 5; 6], присвячених історії університету.

Історичні віхи медичного факультету Київського університету Св. Володимира й учених анатомів частково висвітлено в ювілейному збірнику «160 років Національному медичному університету імені О.О. Богомольця», виданий за ред. академіка НАН, АМН та АПН України Є.Г. Гончарука [1].

Про наукову діяльність вищезгаданих науковців згадується у працях С.А. Верхратського [3], Ю.Б. Чайковського [11], О. Грандо [4] та ін.

Окремі аспекти розвитку анатомії в Київському університеті Св. Володимира в другій половині XIX – початку XX ст. розкрито в монографії Н.І. Коцур та статті про внесок В.О. Беца в розвиток гістології та анатомії [8; 9].

Водночас в історіографії відсутні ґрунтовні та систематизовані публікації про наукову спадщину вчених-анатомів Київського університету Св. Володимира.

Метою статті є вивчення на основі джерел і літератури наукових здобутків учених Київського університету Св. Володимира в галузі анатомії у другій половині XIX – 20-ті рр. XX ст. та їх теоретичне і практичне значення для медицини.

Слід зазначити, що у XVIII ст. анатомія людини була частиною зоології, порівняльної анатомії та біології, і все більше набирала характеру дисципліни з певними медичними завданнями і спеціальними методами дослідження. У зв'язку з цим було обґрунтоване її викладання, як самостійної дисципліни, на окремій кафедрі. Головним завданням нормальної анатомії людини був точний опис форми, будови, розвитку і положення органів.

Успіхи ембріології, гістології і порівняльної анатомії в XIX ст. дозволили вивчити форму і будову організмів у процесі їх індивідуального (онтогенетичного) і видового (філогенетичного) розвитку. Вчення про положення внутрішніх органів, що має важливе значення для практичної медицини, виділилося в самостійну дисципліну – топографічну анатомію.

Основоположником топографічної анатомії є Микола Іванович Пирогов (1810–1881) – видатний вчений, геніальний хірург, анатом, творець воєнно-польової хірургії, педагог і громадський діяч. М.І. Пирогов розробив новий метод дослідження – послідовні зрізи заморожених трупів, – що дає можливість встановити положення внутрішніх органів людини. Він дослідив також фасції і описав їх відношення до кровоносних судин, що мало важливе значення для успіхів хірургії [3].

М.І. Пирогов запропонував низку операцій, що увійшли до золотого фонду хірургії під назвою «операції Пирогова». Запропоновану ним операцію «кістково-пластичного подовження кісток гомілки у разі ампутації стопи» широко використовують і в наші дні. Вона стала підґрунтям для розробки всіх методів кісткової пластики.

Численні відкриття, про які мріяв і які передбачав М.І. Пирогов, збагатили сучасну медичну науку. Накопичено значний досвід трансплантації органів і тканин людини, досягнуто грандіозних успіхів у галузі хірургії судин, знеболенні, реанімації та реабілітації хворих.

За сприянням М.І. Пирогова в 1841 р. було створено медичний факультет Київського університету. Його фундаторами були – професор хірургії В.А. Караваєв, професори анатомії Н.І. Козлов та О.П. Вальтер, які були учнями М.І. Пирогова і своєю діяльністю продовжували наукові і педагогічні погляди свого великого вчителя.

Точність і глибина анатомічних, патологоанатомічних та експериментальних досліджень М.І. Пирогова в галузі нормальної, топографічної, патологічної анатомії і хірургії та його ідеї про функціональний напрям в анатомії, наближення анатомії до клініки, прагнення до максимальної наочності у викладанні і до розвитку самостійності студентів були прикладами, які наслідували його учні.

Анатомія людини, яка розкриває собою одну з основ медицини, мала у Київському університеті сприятливі умови для свого розвитку.

Професори О.П. Вальтер, В.О. Бец, М.А. Тихомиров і Ф.А. Стефаніс становили блискучу плеяду вчених. Своєю науковою діяльністю вони значною мірою сприяли успіхам анатомії і набагато піднесли престиж вітчизняної науки.

Олександр Петрович Вальтер (1817–1889) – український анатом і фізіолог, який народився у дворянській німецькій родині. У 1843 р. за рекомендацією науковців М.І. Пирогова, І.Т. Спаського, К.М. Бера, П.А. Загорського О. Вальтер займає місце ад'ютанта-професора на кафедрі фізіологічної анатомії і мікроскопії медичного факультету Київського університету Св. Володимира, де викладав анатомію та фізіологію (1862–1865), фармакологію (1859–1861), хірургію, історію медицини.

Професор О.П. Вальтер у 1845 р. захистив докторську дисертацію на медичному факультеті Київського імператорського університету Св. Володимира на тему: «Про механізм сплетіння волосся при ковтуні, мікроскопічне дослідження», в якій проаналізував результати спостереження над ковтуном, розповсюдженим у той час у різних регіонах Російської імперії [4]. У дисертаційній роботі О.П. Вальтер скрупульозно дослідив ланцюг соціальних факторів, які породжують низку людських недуг серед білорусів і литовців, які проживають в сільській місцевості північно-західних земель Російської імперії, рішуче звинувачуючи лікарів у нерозумінні і недооцінці ролі й значення умов життя та побуту сільських жителів. Професор О.П. Вальтер запропонував новий метод гістологічного дослідження головного мозку. Під його керівництвом проректором Київського університету І. Коперницьким були проведені краніологічні дослідження (1862) і дослідження різних методів бальзамування, зібраних велику колекцію слов'янських черепів.

Наукова спадщина О.П. Вальтера була присвячена проблемам функціональної морфології, фізіології кровообігу, загальній фізіології. Особливо вагомий внесок учений зробив для розвитку фізіологічних знань. За своєю підготовкою, інтересами та дослідницькою діяльністю О.П. Вальтер був справжнім фізіологом. У цьому аспекті слід відзначити фізіологічні дослідження процесів теплоутворення та терморегуляції тваринного організму, що сприяло майбутньому формуванню вчення про гіпотермію.

Володимир Олексійович Бец (1834–1894) – український анатом і гістолог, професор кафедри анатомії Київського університету Св. Володимира, консультант із нервових хвороб при Кирилівській лікарні в м. Києві. Морфолог дивовижного обдарування, учень О.П. Вальтера, він всебічно вивчив механізм кровообігу в печінці, що було предметом його докторської дисертації, а потім – анатомію та генез кісткової системи, ультраструктуру наднирників. Праці та відкриття В.О. Беца в галузі анатомії центральної нервової системи мали і мають велике наукове значення для розвитку нейронаук і практичне значення для неврології, нейрохірургії та психіатрії.

Думка про дослідження головного мозку визріла у В.О. Беца після уважного вивчення опублікованих праць І.М. Сеченова. Він негайно взявся до її реалізації і вже у 1867 р. опублікував одну зі своїх робіт із цих питань під назвою «Про гіпсові зліпки мозку» [3].

Після Московської антропологічної виставки у 1867 р. професор Брока заїхав у Київ для огляду колекції препаратів В.О. Беца і після повернення до Парижа прислав йому своє дослідження про анатомію нюхової долі у тварин (ця доля зовсім не розвинена в людини, а у тварин складає майже головну частину всієї кіркової маси півкулі мозку).

Зацікавившись дослідженням кори великих півкуль головного мозку, професор В.О. Бец знайшов досить цікаве й оригінальне відношення звивин до розташування окремих пучків білої речовини й обнародував його в 1883 р. і продемонстрував на Одеському з'їзді природознавців. Після цього почав друкувати в «Університетських відомостях» текст до свого атласу і вже виклав більшу половину літератури про анатомію звивин.

В.О. Бец запропонував власний, оригінальний спосіб фіксації та ущільнення мозку добавленням до спирту йоду, удосконалив метод забарвлення його карміном, впровадив свій спосіб виготовлення тотальних зрізів мозку (через усю півкулю). Впродовж багатьох років він виконав тисячі експериментів, створив спеціальні ножі та пристрій для дозування товщини зрізів, що дало змогу в той період вручну отримати зрізи товщиною 1/10–1/20 мм. Всі ці дослідження і дали можливість В.О. Бецу отримати препарати, якість яких і до сьогодні викликає подив і захоплення у фахівців. Йому вдалося отримати тонкі зрізи мозочку і всіх частин півкуль головного мозку. Але особливо тонкими були препарати довгастого мозку та варолієвого моста.

Саме вивчаючи прецентральною звивину кори головного мозку людини, професор В.О. Бец і відкрив гігантські пірамідні клітини, які принесли йому світову славу та визнання [10].

Наступником В.О. Беца на кафедрі анатомії був професор Михайло Андрійович Тихомиров (1848–1902) – фахівець із порівняльної анатомії та ембріології. Учений пропонував розглядати анатомію з точки зору еволюційної морфології, що ґрунтувалася на загальних успіхах природознавства [1].

Професор М.А. Тихомиров був талановитим, самобутнім ученим, досвідченим і майстерним викладачем, класиком анатомії. Саме дотримуючись цих академічних традицій, М.А. Тихомиров здійснив неперевершене дослідження варіантів і аномалій судинної системи людини і, спираючись на дані порівняльної анатомії та онтогенетичного розвитку, запропонував у своїй монографії «Варианты артерий и вен человеческого тела в связи с морфологией кровеносной сосудистой системы» (1899) низку таких важливих узагальнень, як учення про головні напрями філогенезу кровоносної системи, про принципи або типи зміни її та про філогенетичні кореляції або координації. Учений обробив великий, зібраний ним матеріал різноманітних (у тому числі казуїстичних) судинних аномалій, що має практичне значення до цього часу. Він вперше виклав правильну точку зору на їх походження, виходячи з досліджень філо- і онтогенезу судинної системи. Цей метод історичного вивчення анатомічних фактів став суттєвим надбанням вітчизняної ангіології і надалі набув широкого поширення в анатомії.

Вагому наукову цінність мали приготовані М.А. Тихомировим анатомічні зразки щодо кровопостачання головного мозку і підкоркових вузлів, із рідких судинних аномалій, корозійні препарати внутрішнього вуха, кровоносних судин нирок, легень і бронхів, які не поступалися блискучою технікою виконання препаратам Гіртля і Буяльського. Ці препарати, разом із колекціями О.П. Вальтера і В.О. Беца, утворили фундаментальний анатомічний музей Київського університету.

Професор М.А. Тихомиров описав і систематизував різні варіанти центрального анастомозу головного мозку (Вілізі-йова круга), який відіграє важливу роль у мозковому кровообігу, і доповнив дані Геубнера, Дюре і Бурдаха описом васкуляризації центрального округу головного мозку (смугастого тіла, поверхні мозкових шлуночків, зорових горбів, колінчастих тіл, верхніх горбиків чотиригорбикового тіла, шишковидної залози, ніжок мозку, сосковидних тіл).

Для доказу існування кінцевих артерій М.А. Тихомиров провів експерименти на трупах і розглянув факти, що відносяться до галузі загальної патології – емболію мозкових артерій і смертвіння ділянок мозку, які підтверджують анатомічні дані [10].

Важливий напрям наукової діяльності, який приніс широку популярність Київській анатомічній школі, розпочав професор Ф.А. Стефаніс (1902 р.) – учень і наступник проф. М.А. Тихомирова.

Ф.А. Стефаніс – один із провідних лімфологів кінця XIX і початку XX ст., засновник вітчизняної лімфології. Він першим створив точні уявлення про лімфатичні судини органів черевної і грудної порожнин, а його праці: «Лімфатичні судини шлунка людини» (1902 р.), «Лімфатичні судини нирок людини» (1902 р.) і «Лімфатичні судини печінки людини» (1904 р.) привернули загальну увагу та започаткували новий напрям у вивченні лімфатичної системи внутрішніх органів [1].

Професор Ф.А. Стефаніс вперше встановив тісний зв'язок між лімфатичними судинами серозного покриву органів черевної і грудної порожнин, вперше описав двошарове розміщення окремих груп лімфатичних вузлів на задній черевній стінці, а також створив оригінальну класифікацію лімфатичних вузлів черевної порожнини, засновану на їх відношенні до кровоносних судин. Надзвичайно важливим для практичної медицини є встановлені Ф.А. Стефанісом варіанти відвідних лімфатичних судин печінки.

Вчений вперше описав лімфатичні судини очеревини, яка покриває дванадцятипалу кишку, що відіграє велику роль при метастазуванні злоякісних новоутворень. Для ін'єкції лімфатичних судин розробив і застосував сконструйований ним прилад, в якому притискувальною силою є ртутний стовп певної висоти і олійні фарби, що розводяться в хлороформі чи ефіріабо в суміші хлороформу з ефіром. Тиск, який створюється ртутним стовпчиком певної величини регулюється і вибирається оптимальним для кожного органу. В цьому полягала перевага апарата Ф.А. Стефаніса над загальноприйнятою ручною ін'єкційною методикою за допомогою шприца. Метод ін'єкції лімфатичних судин, запропонований Ф.А. Стефанісом, полягав у застосуванні внутрішньо-тканинних ін'єкцій і був своєрідним інваріантом метода Герота, котрий наливав лімфатичні судини за допомогою спеціально пристосованого для цього шприца «від вільної руки». Апарат дозволяв також проводити ін'єкцію одночасно через два уколи в різних місцях органа. Запропонована Ф.А. Стефанісом методика полегшувала проведення ін'єкцій у лімфатичні судини.

Для дослідження лімфатичних судин вперше Ф.А. Стефанісом була запропонована олійна фарба – оранжевий кадмій (маса Стефаніса), яка чітко виводить контури у внутрішньо-органне лімфатичне русло органів і не вицвітає на відміну від маси Герота (паризька синя), яка з часом втрачає своє забарвлення у формаліні. Апарат Ф.А. Стефаніса дозволяв робити довготривалу ін'єкцію, яка іноді продовжувалася кілька годин, із контрольованим, відповідно до мети дослідження, тиском [11].

Таким чином, наукові розробки учених у галузі анатомії Київського університету Св. Володимира – О.П. Вальтера, В.О. Беца, М.А. Тихомирова, Ф.А. Стефаніса своїми унікальними науковими дослідженнями назавжди увійшли в історію світової медицини. Київською анатомічною школою під керівництвом М.І. Пирогова та його учнів були закладені підвалини класичної описової анатомії. Вчені-анатоми блискуче володіли технікою і різними методами анатомічних досліджень, відкрили й описали багато нових анатомічних фактів, їх роботи сприяли укріпленню зв'язків анатомії з фізіологією, розвитку ідей еволюційної морфології та ембріології, а також прикладної анатомії. Досягнення київської анатомічної школи Імператорського університету Св. Володимира одержали згодом подальший розвиток.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. 160 років Національному медичному університету імені О.О. Богомольця / За редакцією академіка НАН, АМН та АПН України Є.Г. Гончарука. – Київ, 2001. – С. 44–56.
2. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета Св. Владимира (1834–1884) / Под. ред. В.С. Иконникова. – К., 1884.

3. Верхратський С.А. Історія медицини / С.А. Верхратський. – К.: Здоров'я, 2011. – С. 211–219.
4. Грандо О. Пожорож у минуле медицини / О. Грандо. – К.: РВА «Тріумф», 1995. – С. 8–13.
5. Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского Университет Св. Владимира / Под ред. В.С. Иконникова. К., 1884. – 416 с.
6. История императорского университета Св. Владимира / сост. М.Ф. Владимирский-Буданов. – К. : Тип.ун-та, 1884. – Т. : Университет Св. Владимира в период царствования имп. Николая Павловича. – 674 с.
7. Історія Національної академії наук України. 1929–1933: док. і матеріали / [упоряд.: Т.В. Вересовська, В.Г. Врублевський, В.А. Кучмаренкота ін. ; редкол. : П.С. Сохань (відп. ред.) та ін.] ; НАН України, НБУВ. – К., 1998. – 542 с.
8. Коцур Н.І. Становлення і розвиток гігієнічної науки в Україні: шлях крізь епохи і соціальні потрясіння (друга половина XIX – 20-ті рр. XX століття) : монографія / Н.І. Коцур. – Корсунь-Шевченківський, 2011. – 726 с.
9. Коцур Н. Пріоритетні напрями наукових досліджень учених Київського Університету Св. Володимира в галузі гістології (друга половина XIX – початок XX ст.) / Н. Коцур // Наукові записки з української історії : Збірник наукових статей. – Вип. 36. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 139–148.
10. Спіров М.С. Київська анатомічна школа / М.С. Спіров. – К.: Здоров'я, 1965. – 131 с.
11. Чайковський Ю.Б. Ф.А. Стефаніс / Ю.Б. Чайковський // Національний медичний університет ім. академіка О.О. Богомольця. – К., 1996. – 44 с.

REFERENCES

1. 160 rokiv Natsionalnomu medychnomu universytetu imeni O.O. Bohomoltsya / Za redaktsiyeyu akademika NAN, AMN ta APN Ukrayiny Ye.H. Honcharuka. – Kyuyiv, 2001. – S. 44–56.
2. Biograficheskiy slovar professorov i prepodavateley Imperatorskogo Universiteta Sv. Vladimira (1834–1884) / Pod. red. V.S. Ikonnikova. – K., 1884.
3. Verkhratskyu S.A. Istoriya medytsyny / S.A. Verkhratskyu. – K.: Zdorovya, 2011. – S. 211–219.
4. Hrando O. Pozhorozh u mynule medytsyny / O. Hrando. – K.: RVA «Triumf», 1995. – S. 8–13.
5. Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchenyih i uchebno-vspomogatelnyih uchrezhdeniyah Imperatorskogo Universitet Sv. Vladimira / Pod red. V.S. Ikonnikova. K., 1884. – 416 s.
6. Istoriya imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira / sost. M.F. Vladimirskiy-Budanov. – K. : Tip.un-ta, 1884. – T. : Universitet Sv. Vladimira v period tsarstvovaniya imp. Nikolaya Pavlovicha. – 674 s.
7. Istoriya Natsionalnoyi akademiyi nauk Ukrayiny. 1929–1933: dok. i materialy / [uporyad.: T.V. Veresovska, V.H. Vrublevskyy, V.A. Kuchmarenkota in. ; redkol. : P.S. Sokhan (vidp. red.) ta in.] ; NAN Ukrayiny, NBUV. – K., 1998. – 542 s.
8. Kotsur N.I. Stanovleniya i rozvytok hihiyenichnoyi nauky v Ukrayini: shlyakh kriz epokhy i sotsialni potryasinnya (druha polovyna XX – 20-ti rr. XX stolittya) : monohrafiya / N.I. Kotsur. – Korsun-Shevchenkivskyy, 2011. – 726 s.
9. Kotsur N. Priorytetni napryamy naukovykh doslidzhen uchenykh KyuyivskohoUniversytetu Sv. Volodymyra v haluzi histolohiyi (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) / N. Kotsur // Naukovi zapysky z ukrayinskoyi istoriyi : Zbirnyk naukovykh statey. – Vyp. 36. – Pereyaslav-Khmelnytskyu, 2015. – S. 139–148.
10. Spirov M.S. Kyuyivska anatomichna shkola / M.S. Spirov. – K.: Zdorovya, 1965. – 131 s.
11. Chaykovskyy Yu.B. F.A. Stefanis / Yu.B. Chaykovskyy // Natsionalnyy medychnyy universytet im. akademika O.O. Bohomoltsya. – K.,1996. – 44 s.

Харченко Н. Научные разработки ученых Киевского университета Св. Владимира в области анатомии (вторая половина XIX – 20-е гг. XX вв.)

В статье освещается развитие анатомических знаний в Киевском университете Св. Владимира во второй половине XIX – 20-х гг. XX века, которые формировались профессорами: А.П. Вальтером, В.А. Бецом, М.А. Тихомировым, Ф.А. Стефанисом.

На основе источников и литературы рассмотрены научные достижения ученых в области анатомии. Раскрываются важнейшие теоретические и практические аспекты топографической,

сравнительной, нормальной, патологической анатомии, эмбриологии, гистологии, физиологии, которые закладывались учеными Киевского университета Св. Владимира. Описано, что Киевской анатомической школы под руководством М.И. Пирогова и его учеников были заложены основы классической описательной анатомии. Ученые-анатомы блестяще владели техникой и различными методами анатомических исследований, открыли и описали много новых анатомических фактов; их работы способствовали укреплению связей анатомии с физиологией, развития идей эволюционной морфологии и эмбриологии, а также прикладной анатомии.

Ключевые слова: профессор, топографическая анатомия, сравнительная анатомия, нормальная анатомия, патологическая анатомия, Киевский университет Св. Владимира, кафедра, М.И. Пирогов, А.П. Вальтер, В.А. Бец, М.А. Тихомиров, Ф.А. Стефанис.

Kharchenko N. Scientific research scientists of Kyiv university of St. Vladimir in anatomy (second half XIX – the 20-ies of XX century).

The article highlights the development of anatomical knowledge at Kiev University of St. Vladimir in the second half XIX – 20-ies XX of professors: A. Walter, V. Betz, M. Tikhomirov, F. Stefanisa.

On the basis of sources and literature reviewed scientific achievements of scientists in the field of anatomy. Disclosed are the most important theoretical and practical aspects of topographical, comparative, normal, pathological anatomy, embryology, histology, physiology, which were laid by scientists of the University of Kiev St. Vladimir. It is described that the anatomical school under the direction of M. Pirogov and his disciples were laid the foundations of classical descriptive anatomy. The scientists-anatomists brilliantly owned equipment and different methods of anatomical research, discovered and described many new anatomical facts, their work contributed to the strengthening of ties with the anatomy of physiology, development of ideas of evolutionary morphology, embryology and applied anatomy.

Keywords: Professor, topographic anatomy, comparative anatomy, normal anatomy, pathological anatomy, Kiev university of St. Vladimir, chair, M. Pirogov, A. Walter, V. Betz, M. Tikhomirov, F. Stefanis.

Одержано 6.10.2016.

УДК 902/91:929(477)(091)

Ігор Мандибура
(Київ)

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСОРА О.С. ФЕДОРОВСЬКОГО (1885–1939 рр.)

Метою статті є дослідження, на основі методів конкретно-історичного, порівняльного та проблемно-хронологічного аналізу, становлення особистості професора О.С. Федоровського (1885–1939 рр.) та його ролі у розвитку вітчизняної наукової думки в першій половині ХХ ст.

Результати дослідження виявили, що формуванню археологічних інтересів О.С. Федоровського сприяли академік ВУАН Д.І. Багалій, професор Д.Я. Самоквасов, палеонтологічних – П.А. Богословський, природоохоронних – професор В.І. Талієв. Узагальнюючий висновок зводиться до того, що на розвиток наукового світогляду вченого значний вплив мало навчання в Харківському університеті, його інтелектуальне середовище та надані навчальним закладом можливості для ознайомлення із закордонним досвідом. У подальшому це сприяло тому, що вчений був визнаним фахівцем-гідрогеологом, одним із найактивніших дослідників у галузі археології 20–30-х рр. ХХ ст. та організатором заповідної справи цього періоду.

Ключові слова: О.С. Федоровський, археологія, палеонтологія, геологія, охорона природи, Харківський університет.

Історія науки знає немало великих імен, із якими пов'язані фундаментальні відкриття у галузі природничих і суспільних наук, проте в переважній більшості випадків – це учені, котрі працювали в одному напрямі розвитку знань. Значно рідше з'являлися мислителі, які охоплювали своїм мудрим поглядом усю сукупність знань своєї